

De mens is geneigd tot alle goed/kwaad

Iedereen in principe in staat tot massamoord? **Abram de Swaan** moet er niets van hebben.

Oba live

RADIO 5, 19.02-20.00 UUR

FILOSOFIE Hannah Arendt verwerf met haar boek over de zaak-Eichmann uit 1961 bekendheid onder het grote publiek. Zij presenteerde hierin het concept waarin ze haar beeld van Eichmann (een zielig mannetje dat 'niet één zin kon uitbrengen die geen cliché was') combineerde met de opvatting dat de nazistaat een machtige machine was met gehoorzame bureaucraten die als radertjes in het apparaat waren en die kritiekloos orders opvolg-

den: 'de banaliteit van het kwaad'. In *Compartimenten van vernietiging* van Abram de Swaan (1942), waarin de auteur tracht te verklaren waarom sommige regimes aan massale vernietiging doen, bestrijdt hij Arendts ideeën. De Swaan bekritiseert ook Stanley Milgrams beroemde experimenten over gehoorzaamheid aan het gezag. Gesterkt door Milgrams uitkomsten beargumenteren velen dat gewone mensen in grote meerderheid wreedheden zouden begaan als een autoriteit hun daartoe dwingt. De Swaan brengt daar tegenin dat je op grond van de resultaten net zo goed het omgekeerde kunt volhouden, namelijk dat een grote minderheid zich onder een genocidaal regime bij het verzet zou aansluiten. 'Gewone mensen', 'ge-

wone Duitsers', 'u en ik hadden in dezelfde omstandigheden misschien hetzelfde gedaan', het zint de Swaan geenszins: 'De vulgarisatie van de Arendt-Milgram-Browning-traditie [Christopher Browning, *Ordinary Men*, red.] heeft geresulteerd in het grote cliché van onze tijd: potentieel zijn alle mensen genocidale daders, ze hebben alleen nooit in een situatie verkeerd waarin dat zou blijken. 'Mensen beschouwen massageweld als het ergste kwaad,' legt De Swaan telefonisch uit. 'Christelijke theologen domineerden

Abram de Swaan

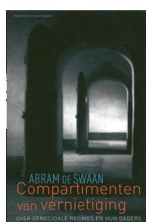

BOB BRONSHOFF

30-01-14 17:01

honderden jaren de discussie hierover. De gedachte was dat sinds de zondeval in het paradijs de mens verdorven is, en dus schuilt er in iedereen een moordenaar. Die theologische discussie is sinds tientallen jaren nauwelijks meer aanwezig. Toch klinkt een echo daarvan door in het uitgangspunt dat iedereen een mogelijke massamoordenaar is. Men is zich daar nauwelijks bewust van. Overigens is het omgekeerde ook onzin: de mens zit – zoals de oude gezegde dat verwoordt – ergens tussen een engel en een beest.' De Swaan is vandaag hoofdgast bij *Oba-live*.

RADHA RAMDHAN

Abram de Swaan: *Compartimenten van vernietiging* (Prometheus)

